

**VERONIKA ČAPSKÁ, VERONIKA MARKOVÁ
(edd.), Gabriela Sobková z Kornic, provdaná
ze Spens-Booden, Deníkové rodinné záznamy
(1785–1808),**

Praha 2009, Scriptorium (Manu propria 5), 240 s.

ISBN 978-80-87271-17-9

Edice rodinných pamětí Gabriely Sobkové, která vyšla jako nejnovější díl řady *Manu propria*, je sice útlým svazkem, s o to větší razancí však vybízí k zamyšlení nad obecnějšími otázkami současné české historické vědy. V následujících odstavcích se soustředím na rovinu, již považují za nejnosnější k další diskusi, totiž na zapojení konceptuální reflexe a analýzy do ediční práce. Právě v tomto bodě se edice Veroniky Čapské a Veroniky Markové vymyká nejen současné české historiografii, ale i předchozím svazkům ediční řady. Nabízí alternativu k dosavadnímu pojetí edic, stejně jako k mainstreamovým představám o postavení teorií a konceptů v historickém výzkumu obecně.

Zdánlivě nenápadná řada *Manu propria* nakladatelství Scriptorium se má již podle názvu soustřeďovat na zpřístupňování autobiografického psaní,¹ tedy tex-

1 Úmyslně se v argumentaci vyhýbám pojmu egodokument, protože se v 90. letech používal poměrně vágně a z tolika různých pozic, že de facto ztrácí opodstatnění. Podle názoru otců zakladatelů z poloviny 80. let (R. Dekker, K. von Greyerz atd.) měl tento pojem nabídnout neutrální alternativu k pojmu „autobiografie“ zatíženému starší badatelskou tradicí. Z hlediska konceptuálního ale nepřineslo jeho používání až do poloviny 90. let reflexi předpokladů staršího bádání. Na stránkách pilotních sborníků se spíše řešily otázky známé a aktuální již v bádání o autobiografiích, což lze názorně ilustrovat na základním sborníku, který vydal WINFRIED SCHULZE (ed.), *Ego-Dokumente: Annäherung an den Menschen in der Geschichte*, Berlin 1996. Na fakt, že lze zavedení pojmu egodokument připsat poměrně nízkou metodologickou přidanou hodnotu (snad s výjimkou nerefektovaného podílu na destrukci literárního kánonu „klasických autobiografií“ a poukazu na rozmanitost forem raně novověkého psaní), poukazují i práce sepsané na prahu 21. století. Obsahově mohou být velmi přínosné, egodokument v nich však nefunguje jako konceptuální rámec, ale spíše jako určité konsenzuální označení pro spis artikulující a textově utvářející „já“. Konceptuálně se však shodují s výzkumem autobiografického psaní – srov. například HARALD TERSCH, *Vielfalt der Formen. Selbstzeugnisse der Frühen Neuzeit als historische Quellen*, in: *Vom Lebenslauf zur Biographie. Geschichte, Quellen und Probleme der historischen Biographik und Autobiographik*, (ed.) Thomas Winkelbauer, Waidhofen 2000, s. 69–98. Pro vlastní bádání je tudíž podle mého názoru přínosnější ujasnit si rozdíly mezi současnými přístupy k výzkumu autobiografického psaní

tů, v nichž jsou artikulovány subjektivní pozice pisatelů. V českém kontextu se jedná o ojedinělý a přínosný projekt, který v posledních osmi letech zpřístupnil ve vysoké ediční kvalitě texty využitelné pro další výzkum.² Z tohoto důvodu lze ostatně považovat za přínosnou jakoukoli ediční práci, tedy pokud je odvedena v souladu s přesně stanovenými a promyšlenými edičními pravidly. Ve srovnání s předchozími svazky představuje německý deník slezské šlechtičny žijící na přelomu 18. a 19. století poměrně krátký a nekomplikovaný text, o to nápadnější však je důraz, který Veronika Čapská jakožto vedoucí edičního týmu položila na jeho rozbor a interpretaci.

Zatímco se i starší svazky řady *Manu propria* vyznačují kvalitně odvedenou ediční prací, pečlivými komentáři a podrobně zpracovanými životopisnými medailony, *Deníkové rodinné záznamy* Gabriely Sobkové se vymykají díky rozsáhlé analytické studii, v níž se klade nebývalý důraz na konceptuálně a teoreticky jasně zakotvenou interpretaci vydávaného textu. V pozadí tohoto přístupu spatřuji odlišné pojetí role teorie v historickém výzkumu a ediční práci. Zaprvé se jedná o samotnou volbu editovaného textu. Ten nebyl vybrán „náhodně“, není pouze marginálním, libovolně zaměnitelným střípkem – představuje naopak „ukázkový příklad“, na němž lze demonstrovat zcela specifický typ kladení badatelských otázek. K němu však až v následujícím odstavci. Výběru textu na každý pád předchází konceptuální reflexe, k níž se pak Veronika Čapská explicitně hlásí a v doprovodné studii ji analyticky rozvíjí. Právě nahlédnutí vlastních východisek a užití přesně stanovených analytických kategorií a pojmů, které jsou ve studii „přiloženy“ na editovaný text, umožňuje překročit obvyklou rétoriku „doprovodných studií“: pasáže o „výpovědních možnostech“ vydávaného pramene a míře jeho „subjektivity“, úvahy o vazbě autobiografického psaní na osobnost, rodinné zázemí a životní osudy autora či o každodennosti, jež se v něm „odráží“.³ Expli-

než nerefektovaně přejímat pojem egodokument – ať už se jedná o výzkumy autobiografií jako řečového a sociálního jednání spoluutvářejícího sociální sítě a pozice (G. Jancke), o výzkum utváření subjektivních pozic jako diskurzivní praxi (A. Griesebner, Ch. Lutter) nebo o tzv. heterologii já (V. Olejniczak, V. Kormann), o níž se ještě zmíním.

2 *Alžběta Lidmila z Lisova, Rodinné paměti*, (ed.) JANA RATAJOVÁ, Praha 2002; *Kryštof Václav z Nostic, Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, (ed.) JIŘÍ KUBEŠ, Praha 2004; *Gabriela ze Schwarzenbergu, Krátká cesta životem a Evropou*, (edd.) MILENA LENDEROVÁ, JARMILA PLŠKOVÁ, Praha 2006; *Jan Zajíc z Hazmburka, Sarmacia aneb zpodob' českého aristokrata*, (ed.) JAROSLAV PÁNEK, Praha 2007.

3 I ve starších svazcích ediční řady se v doprovodných studiích samozřejmě setkáme s řadou analytických momentů (například strategie utváření aristokratické rodinné paměti u Alžběty Lisovny či normativy křesťanského rytíře a protiturecký diskurz ovlivňující sebe prezentaci Jana Zajíce);

citní badatelská pozice, k níž se Čapská hlásí, rovněž usnadňuje diskusi s jinými přístupy, stejně jako poukazuje na banální skutečnost, že editovaný pramen nelze v doprovodné studii nikdy „vytěžít“ – lze ho jen více či méně otevřít dalším čtením, a to v nejlepším případě již při vědomí jiných konceptuálních možností.

Ve zbytku recenze se tudíž soustředím právě na doprovodné studie Veroniky Čapské (edice dále obsahuje spíše konvenční, ale v publikaci tohoto charakteru potřebnou biografickou studii V. Markové). Hlavním cílem Čapské bylo analyzovat sebeidentifikace Gabriely Sobkové a formování kolektivní rodinné paměti ve vztahu ke čtenářské kultuře a pozdně osvícenské sentimentální imaginaci. Pozdní osvícenství nepředstavuje, viděno optikou šlechtických sídel slezské periferie, dovršení modernou adorovaného kulturního projektu, a je spíše souborem kulturních praktik, mezi něž patřily i genderované praxe čtení. Klíčem k uchopení autobiografických výpovědí šlechtičny jsou podle Čapské zaprvé dobové praxe čtení sentimentálních románů, v nichž se ustanovily genderové normativy senzitivity a přirozené mravnosti. Feminita se považovala v románové produkci a soudobých diskusích za „obzvláště vhodnou“ pro rozvíjení ctnosti (s. 32); ideály feminity se stejně jako zápletky a narativní zlomy sentimentálních románů mohly stát diskurzivním rastrem pro sebeinscenaci aristokratických čtenářek. Kromě kultivace vlastních i cizích ctností fungují jako hlavní osa této femininní sebe prezentace schopnost soucitu a morální volby, křehkost, sebeovládání či empatická velkorysost. Jako zlomový bod v zápletkování vlastního životního příběhu sloužilo uzavření sňatku, rodinné návštěvy, instituce idealizovaného manželství, angažmá matky při výchově a vzdělávání dětí atd. Tezi o prestrukturovanosti autobiografického psaní dobovým sentimentálním románem a čtenářskými praxemi pak Čapská propojuje s detailním rozбором dobového knižního trhu, šlechtických knihoven i všech konkrétních subtextů, které měla k dispozici Gabriela Sobková v době dospívání i v pozdějších letech.

Jak už jsem poznamenala výše, jasně vyprofilovaná argumentační pozice vůbec otevírá možnost k diskusi o dalších konceptuálních možnostech. Velmi nosné by podle mého názoru bylo například z více textualistického hlediska zkoumat, jak se v *Deníkových rodinných záznamech* utváří tzv. heterologické já (a to nejen Gabriely Sobkové, ale i jejího manžela), ve smyslu jak tuto kategorii pro výzkum

nemohou být ale rozpracovány tak, jak by zasloužily, právě proto, že se pozornost editorů soustřeďuje na osobu autora, genealogii jeho rodu, žánrovou typologii atd. Z tohoto hlediska se osvědčilo rozdělení doprovodných studií, totiž na spíše konvenční biografickou črtu V. Markové a analytickou studii V. Čapské.

raně novověkého autobiografického psaní etablovaly Vereny Olejniczak a Evy Kormann (utváření „já“ prostřednictvím vypovídání o „jiném“).⁴ Z hlediska konceptu, s nímž pracuje Čapská, by byla zase velmi přínosná analýza strategií ženského autorství, v tomto konkrétním případě tedy způsobů, jak si šlechtická autorka utváří prostor pro vlastní psaní a jak tváří v tvář dobové diskusi o vhodnosti, míře a podobách konzumace ženské literatury a sdíleným genderovým normativům legitimizuje vlastní textovou produkci, „investuje“ pouze do určitých subjektivých pozic apod.

Jak jsem již uvedla na začátku, kvalitně odvedená ediční práce je přínosem vždy, protože otevírá možnosti textové proliferace, ale bez analytické doprovodné studie jako by zůstávala stát „na půl cesty“. Bylo by samozřejmě možné namítnout, že příliš teoretické úvahy stojící na počátku ediční práce, tedy při samotném výběru textu, a zakládající také interpretace v doprovodných studiích zhoršují „čtenářskou přístupnost“ edice jako takové. Jaký však má být obecně cíl ediční práce? Podle mého názoru nejde „pouze“ o to, široce zpřístupnit historické texty, aniž by editor reflektoval kritéria jejich výběru a možnosti jejich interpretace. Ediční práce, ať už počítá s jakýmkoli intendovaným čtenářem, by měla současně dostát základním badatelským standardům: nabídnout co nejsevěřenější interpretaci, jež reflektuje teoretická východiska a podmínky vlastního tázání, položit si jednoznačné badatelské otázky a vést o nich přehlednou argumentaci na základě předem definovaných konceptů a pojmů. *Deníkové rodinné záznamy* přitom ukazují, že konceptuálně precizní přístup nemusí potenciální laické zájemce o zápisky „neznámé šlechtičny“ odradit. Naopak jim naznačuje možnosti, jak se vypořádat s nepřístupným textem, jak překročit čtení z pozice nadšeneckého „dotyku s živou minulostí“, a bez nároku na „definitivní slovo“ vybízí k dalším interpretacím. Nezbyvá než popřát redakci *Manu propria*, stejně jako všem ostatním, jimž se dostanou budoucí svazky této řady do rukou, aby takový přístup k ediční práci nezůstal raritou, na niž se upozorňuje v recenzních rubrikách.

Lucie Storchová

4 VERENA OLEJNICZAK, *Heterologie. Konturen frühneuzeitlichen Selbstseins jenseits von Autonomie und Heteronomie*, Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik 101/1996, s. 6–36; EVA KORMANN, *Ich, Welt und Gott. Autobiographik im 17. Jahrhundert*, Köln-Weimar-Wien 2004.